

OPBOUW

weekblad tot opbouw van het gereformeerde leven

red. en sekr. riouwstr. 59, wormerveer

- uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw”

adm. kon. wilhelminalaan 38, leersum

R. Brands — Den Helder

Een blik door de open deur in de hemel (Openb. 4 : 1-6)

Er gebeurt veel in deze wereld wat ons verbijstert, wat ons voor raadsels stelt: oorlogen, ernstige ziekte, natuurrampen; we weten er vaak geen raad mee; we proberen de knopen van de geschiedenis te ontwarren, en we zien met angst en beven de toekomst tegemoet. „Waar moet dat heen”, is een veelgehoorde vraag die we elkaar stellen, we luisteren naar deze en gene. Er worden ons soms zeer fantastische voorstellingen voorgeschoteld over wat er allemaal gebeuren gaat. Maar in al die gissingen en onderlinge gesprekken is geen eigenlijke troost of houvast te vinden. Echte troost biedt alleen God zelf, die in Zijn Woord de deur van de hemel voor ons open zet, waardoor wij even met Johannes naar binnen mogen kijken. God gunt ons a.h.w. een kijkje achter de colissen van het wereldgebeuren, omdat Hij wil dat wij weten, dat Hij het is die de touwtjes in handen heeft.

Het boek van de openbaring aan Johannes staat vol van oordelen, plagen en ellende. Maar voordat Johannes dat allemaal ziet beginnen, mag hij Gods troon zien, vanwaar alles uitgaat. Op de troon ziet onze Vader in Jezus Christus. Hij wordt door Johannes niet uitvoerig beschreven. Eenvoudig en sober staat er alleen maar: Iemand was op de troon gezeten en die was van aanzien diamant en sardius gelijk. God zelf is niet te beschrijven, een adequate beschrijving van zijn gestalte is onmogelijk. Alleen de straling die van Hem uitgaat kan slechts in beeldspraak vertolkt worden. Diamant en sardius wijzen op zuiverheid en vurigheid, verblindend licht en verterend vuur, heiligheid en rechtvaardigheid.

God enkel licht, die het kwade niet verdragen kan. En — Hij zit op de troon. Hij regeert dus. Hij is de HERE. Wat moet er dan van deze aarde worden. Hier is immers de onreinheid van de zonde, de leugen en het bedrog, egoïsme onder de schijn van vriendschap. Deze wereld kan niet bestaan voor Gods heiligheid en rechtvaardigheid — dus gaan van de troon uit bliksemstralen, stemmen en donderslagen. De heilige en rechtvaardige God op de troon gezeten — dan is deze wereld, onze wereld verloren! Dan kan God al het onrecht en al de verrichters van dat onrecht niet dulden. Dan komen Zijn oordelen op aarde.

Maar er is ook nog iets anders te zien rondom de troon: een regenboog van aanzien de smaragd gelijk, een lichtgroene regenboog, als beeld van Gods lankmoedigheid — er is nog hoop voor de wereld. De heilige rechtvaardige God regeert de wereld in lankmoedigheid, in groot geduld. Want rondom de troon van Hem die regeert, is de regenboog. Er is de belofte dat God over deze wereld niet weer zo'n algemene ramp zal brengen dat heel deze wereld met haar natuur en cultuur volkomen vernietigd zal worden. Al is er dan — ook in onze tijd — veel dreiging en gevaar, al wordt het donker en lijkt alles, ook voor de kerk, op een chaos uit te lopen, er straalt een licht in deze duisternis, er is hoop voor de wereld.

God zelf geeft licht en redding. Hij zendt wel zijn oordelen over deze wereld, maar die dragen een voorlopig karakter. Het zijn voorboden van het einde. Zo gaat over de wereld zijn lankmoedigheid en over zijn gemeente zijn liefde, Hij doet al die noden meewerken ten goede. Ook dat zag Johannes door de geopende hemeldeur.

Rondom de troon waren vierentwintig tronen, en op die tronen waren vierentwintig oudsten gezeten, in witte klederen gekleed en met gouden kransen op hun hoofden. Representanten van de gemeente van het Oude en Nieuwe Testament zitten rondom Gods troon bekleed met witte kleren, d.i. verzoend door het bloed van Christus, en met gouden kronen op hun hoofden, d.i. delend in de overwinning van Christus. Rond Gods troon dus die vertegenwoordigers van alle gelovigen: Gods troon staat niet eenzaam ver boven deze wereld, zodat wij moeten zuchten: „de hemel is zo hoog, zo ver weg en wat God doet dat weet niemand. God regeert, omringd door zijn gemeente. Gods troon is niet ver van ons verwijderd en wij zijn niet ver van die troon. Er is nog wel een deur tussen de hemel en de aarde, maar die is ontsloten en wij mogen er door kijken en we mogen zien hoe God regeert temidden van Zijn gemeente en voor haar alle dingen doet meewerken ten goede.

Die vierentwintig oudsten zijn onze vertegenwoordigers en daarin ons ook ten voorbeeld: ze zitten op hun tronen, in alle rust, ook al gaan er van de troon bliksemstralen, stemmen en donderslagen uit. In die rust volgen ze Hem die op de troon zit. Hij zit op de troon. In alle rust en majesteit, zonder spanning of inspanning. God kan het a.h.w. zittend af.

En ook: vóór de troon was een glazen zee, lijkend op krital. De volkerenwereld mag dan in onze ogen koken en zieden als een hoogopgezwiepte zee, voor Gods oog is ze als van een kritalheldere doorzichtigheid. Al kookt de wereld inwendig, al wil ze zelfs haar golven doen opstuiven tegen Gods troon, al spannen geweldige machten samen om God het bestuur te ontnemen, Hij zit op de troon, in grote rust. Zonder de spanning of het wel zal gaan en hoe het zal gaan, voert Hij zijn plan met deze wereld uit. Zittend — in rust en majesteit! Daarom zitten die oudsten ook. Ze lopen niet angstig onrustig heen en weer. Ze zuchten niet: „Wat moet er toch van terecht komen?” of „waar moet dat heen?”. Gods zitten doet hen zitten. Zijn rust geeft hen rust. Zijn vrede deelt zich aan hem en daarmee ook aan ons mee. Wij hoeven ook niet onrustig te zijn of zonder hoop voor de toekomst; Rust mijn ziel, uw God is koning.

We hoeven niet ongerust te zijn — we *mogen* geloven. En dat kunnen we ook. Want van de troon gaan niet alleen die bliksemstralen en stemmen en donderslagen uit, — ook Gods Heilige Geest. Als in zeventvoudige vertakking gaat Hij uit naar de gemeenten van Jezus Christus en in die gemeenten brandt Hij als een lamp. Zo krijgt de gemeente van Christus de benodigde gaven en krachten uit de rijkdom van Jezus Christus. Gaven van geloof, van hoop en van liefde vallen de gemeente ten deel, de gemeente in haar geheel en dat betekent ook elke gelovige, elk lid van die gemeente afzonderlijk.

En zo kunnen en mogen we, ook vandaag nog, in moeilijke tijden, rustig geloven, in vertrouwen onze weg gaan, in hoop die door tranen heen lachen kan, in geloof dat de onzichtbare God nabij weet en in liefde, die gewijd is aan Gods dienst.

En eens zullen we mee mogen zingen het loflied ter ere van onze God en Here, die waardig is te ontvangen de heerlijkheid, de eer en de macht.

Zijn alle godsdiensten gelijk?

a. De drie ringen

Een van de Beatles, George Harrison, heeft een plaatje op zijn naam staan, dat heet „My sweet Lord”, „Mijn lieve Heer”, waarin hij met een vast weerkerend refrein zingt:

I really want to know you
I really want to see you, Lord,
but it takes so lang.

(Ik zou u werkelijk willen leren kennen,
Ik zou u werkelijk willen zien,
Heer,
maar het duurt zo lang . . .)

Ik weet van een christelijke middelbare school, waar dit lied van George Harrison werd gebruikt voor een Kerstwijding. Er klinkt inderdaad een toon van oprechtheid in door, die niemand die dit hoort onbewogen laat.

Toch is het een lied, dat verre van christelijk is. Dat blijkt vooral uit het koor, dat op de achtergrond meezingt. Het zingt de eerste helft van het plaatje Halleluja, Halleluja, maar halverwege verandert het plotseling van inhoud en verandert het Halleluja in Hare Krisjna, Krisjna, Krisjna.

Later worden ook vele andere Indische goden bezongen.

Door deze afwisseling in het gezang op de achtergrond heeft George Harrison de vraag tot uitdrukking gebracht:

„Zijn niet alle godsdiensten, als het erop aankomt, gelijk? Zij zijn toch allen op zoek naar dezelfde God, zoals alle rivieren van de wereld uiteindelijk in dezelfde oceaan uitmonden?”

Deze vraag hangt vandaag in de lucht. Je kan ze overal horen, als je je oor te luisteren legt. De wereldwijde communicatiemiddelen brengen de boeddhist en de mohammedaan in onze huiskamer en wij leren ze kennen als diep overtuigde mensen.

Het einde van het kolonialisme heeft het superioriteitsbesef van het blanke ras ondermijnd en het werd tijd ook. Maar tegelijkertijd tastte het ook de superioriteit van de godsdienst van de blanke aan — en dat was het christendom.

Tegelijkertijd voltrok zich in Europa zelf na de wereldoorlogen een proces van innerlijke uitholling. De enquête 'Opnieuw: God in Nederland' liet zien dat steeds minder mensen geloven in een persoonlijke God. Het humanisme, dat eeuwen lang onderstroom was in onze cultuur is in onze tijd ná de eerste wereldoorlog bovenstroom geworden.

kerkelijk leven

Dit alles heeft ertoe geleid dat Europa een religie-loos tijdperk tegemoet zou gaan. Althans zo luidde de profetie van Bonhoeffer vanuit zijn gevangenis in 1944. Europa zou een religieloos tijdperk tegemoet gaan.

Alles leek er ook op. Rondom de jaren 1960 waren het de boeken van filosofen als Sartre, die vorige week werd begraven, die de toon aangaven, en ook in Nederland veel gelezen werden.

Toch is hierin een kentering gekomen. Nóg in de zestiger jaren ontstond de Jesus-movement, en werden yoga-trainingen en meditatie-technieken populair. Dat heeft zich in de zeventiger jaren doorgezet. Religie is een onderwerp dat veel kijkers naar de buis trekt en veel tongen losmaakt.

Het aantal mensen dat wel gelooft, dat er zoiets is als „een hogere macht” bleek in de laatste tien jaren te zijn toegenomen, volgens de eerder genoemde enquête.

Deze nieuwe religiositeit heeft een belangrijk kenmerk, dat George Harrison knap tot uitdrukking wist te brengen en dat is de stilzwijgende suggestie: wanneer het erop aankomt zijn alle godsdiensten gelijk!

Het lijkt alsof de bekende gelijkheid van de *theoloog* Lessing nu pas in brede lagen van de bevolking aanslaat. Deze schreef al in de 18e eeuw een gelijkenis, waarin hij hetzelfde tot uitdrukking bracht. Lessing legt deze parabel in de mond van de hoofdfiguur van zijn toneelstuk: Nathan de Wijze.

De Jood Nathan de Wijze is in gesprek met Sultan Saladin een Mohammedaan. Zij komen op de vraag: welk geloof is nu het beste: 't Jodendom, de Islam of het Christendom? Nathan beantwoordt de vraag door de sultan het volgende verhaal te vertellen *):

„In lang vervlogen tijden woonde in het Oosten een man, die een buitengewoon kostbare ring bezat, met een prachtige opaal. Deze ring bezat de kracht om degene, die hem droeg, voor God en de mensen aangenaam te maken. Geen wonder, dat deze man bepaalde, dat zijn nakomelingen nooit van deze ring afstand zouden mogen

*) Dr. J. Verkuijl „Zijn alle godsdiensten gelijk?”, blz. 17 e.v.

pastorale notities

BRIEFING

In 1749 werd in het land gesproken over Nijkerk. Daar kwam het herhaaldelijk voor, dat de mensen in de kerk bij het aanhoren van de preek in tranen uitbarstten. Sommigen begonnen hun lichaam te bewegen, er waren die in tongen spraken. Het verschijnsel deed zich ook elders voor. Het was alsof de mensen vervuld werden van de Heilige Geest. Het duurde maar kort, toen hoorde je er niet meer van.

Maar ook toen werd gezegd: Einde! Er gebeurt er eens wat in de kerk. Je kunt zien dat de Geest wat doet in de diensten op zondag en op een avond in de week. Heel wat mensen zoeken dat ook nu. Ze verwachten

wat als de gemeente bijeen is. Het is hun grief dat er niets gebeurt. De mensen zitten te zitten, ze horen een preek aan en gaan daarna gauw naar de koffie.

Ik geloof dat we onze samenkomsten wel eens vergelijken konden met een „briefing”. U hebt dat gezien in oorlogsfilms. Voordat een eskader uitvliegt, komen de vliegers bijeen in een lokaal. Daar hangen grote kaarten en mannen van de strategie, die zelf niet meevliegen zullen, wijzen de doelen aan en de route erheen. Ze markeren de plaatsen waar het gevaarlijk zal zijn en wensen tenslotte de vliegers een goede reis. Tijdens die briefing wordt door de vliegers alleen maar geluisterd. Iemand stelt nog een vraag; dat is dan alles. Daarna komt het pas, als ze op weg zijn. Dan wordt hun weg en werk gedirigeerd en gemotiveerd door wat gezegd werd in het lokaal op hun basis.

A. H. Algra, Sliedrecht

doen. Bij zijn dood schonk hij hem zelf aan de liefste zijner zonen.

Nu kwam deze ring eenmaal in het bezit van een vader, die zijn drie zonen even lief had. Tijdens zijn leven had hij aan ieder van de drie de ring beloofd te geven, zonder dat de één het van de ander wist. Toen hij nu zijn einde voelde naderen en dus zijn zoons de hun beloofde ring moest geven, liet hij, om zich uit de moeilijkheden te redden, een goudsmid twee andere ringen vervaardigen, die zo op de oorspronkelijke ring geleken, dat niemand, zelfs de vader niet, kon uitmaken welke van deze drie de ware ring was. De vader gaf toen in het geheim elk van zijn zonen een ring. Na zijn dood beweerde ieder van de drie zonen, dat hij de ware ring bezat, en niemand was in staat te zeggen, wie gelijk had.”

„Zo nu, zegt Nathan, is het ook niet uit te maken, welke de ware godsdienst is.”

Saladin: „Hoe nu. Speel niet met mij. Ik dacht, dat toch de drie religies, die ik u straks noemde, wel van elkaar te onderscheiden waren, in kleding, of in spijs en drank . . .”

Nathan: „Maar niet in wezen, niet in de gronden, waarop ieder zich beroept. Berusten zij niet alle op historie! 't Zij die beschreven is, of slechts traditie? En ieder van ons stelt vertrouwen in hetgeen ons wordt verteld door ouders of door anderen, die aan ons door daden bewijzen van hun liefde en hun trouw geschonken hebben. Hoe zou ik ooit mijn vaadren minder geloofwaardig achten dan gij de uwe? Of ook omgekeerd. Datzelfde geldt ook voor de Christen. Denkt gij niet?”

Saladin: „Gij hebt gelijk. Ik weet niet, wat ik zeggen moet.”

Nathan: „Maar nu terug tot ons verhaal.”

Nathan vertelt dan, hoe de drie

zonen zich naar de rechter begaven, om een beslissing uit te lokken. Ieder bezwoer de ring zelf van zijn vader te hebben ontvangen en eerder te twijfelen aan de oprechtheid van zijn twee broers, dan aan die van zijn vader.

Saladin: „En nu de rechter? Want ik ben benieuwd te weten, wat gij de rechter zeggen laat. Ga voort!”

Nathan: „De rechter sprak: Alleen uw vader zou ons kunnen zeggen, wie van u drieën hier gelijk heeft. Of de ring moest zelf getuigen . . . maar wacht. Gij zegt mij, dat de ware ring de wonderkracht bezit, dat die hem draagt voor God en mensen aangenaam zal zijn en liefdevol. Welnu, laat dat beslissen. Onecht is de ring, die daartoe niet in staat is . . . Mijn uitspraak luidt aldus: Gij neemt de zaak, zoals zij is. Hebt gij, zoals gij zegt, de ring zelf van uw vader, zo beschouw dan ook uw ring als echt. En ieder van u doe zijn best om de echtheid van zijn ring door liefde te bewijzen, door weldoen jegens ieder en verdraagzaamheid, door innerlijke overgave aan God. Wanneer dan zo de kracht van uw steen ook bij uw nageslacht tot uiting komt, dan daag ik u na duizend jaar opnieuw voor deze rechterstoel. Dan zal een rechter, wijzer dan ik zelf, een uitspraak doen. Ga heen!”

„Wanneer gij, Saladin, u weet de man te zijn, die door de rechter wijze werd genoemd . . .”

Saladin: „Ik, Nathan, ik die stof ben? Ik, een niets?”

Nathan: „Sultan, wat ontroert u zo?”

Saladin: „O Nathan! Nathan! Neen, de duizend jaren van uw rechter zijn nog niet voorbij. Zijn rechterstoel is niet de mijne. Ga, o ga! Maar wees mijn vriend!”

Tot zover het verhaal van de drie ringen.

Hiervan geldt hetzelfde als wat geldt van andere duitse filosofen (Feuerbach, Hegel, Marx, Nietzsche): wat alleen een intellectuele bovenlaag beweerde in de vorige eeuw, dat is nu in de 20e eeuw gemeengoed geworden van de massa en wordt op straat geciteerd. Dat geldt ook voor de tendenz van Lessings gelijkenis: is het niet een typisch bewijs van kleinburgerlijke bekrompenheid als wij „onze” godsdienst als de enig ware verkondigen, en al de anderen als dwaling?

O.K. Lang genoeg heb ik nu geschreven over het probleem. Wat moeten wij als christenen nu daarvan zeggen? Ik weet dat het een kleine moeite is om uit de bijbel teksten te citeren die bovenstaande gedachten redicaal afwijzen, al zou ik alleen maar het éne indrukwekkende woord van de apostel Petrus citeren uit Handelingen 4:12. Toch wil ik dat nu eens een keer niet doen. Ik zou voor een moment mij eens helemaal willen verplaatsen in deze gedachtengang en gevoelsfeer van George Harrisan. Meedenken

tot op de bodem. Moeilijk valt het ons niet. Want wij zijn mensen van deze tijd. Zoals het voor Paulus niet moeilijk was de Grieken een Griek te worden en de Joden een Jood — met maar één verlangen: om in ieder geval enigen te behouden, zo zouden wij veel meer de stijl van Paulus moeten dragen zoals hij die ons ontvouwt in 1 Cor. 9:19-27. Laten wij dan een moment proberen een George Harrisan te zijn met de George Harrisons.

Mij dunkt dat zodra ik in zijn schoenen sta de vraag voor de hand ligt: als dan alle godsdiensten gelijk zijn, wat is dan die gelijkheid? Wat hebben zij gemeenschappelijk? Wat is dan hun aller kern?

De wonderlijke ontdekking die wij dan opdoen is deze: niemand van al die mensen die zeggen: al de godsdiensten zijn gelijk is in staat om te zeggen wat zij dan allen gemeenschappelijk hebben...

De een zegt dit, en de ander dat! Maar er zijn er geen twee die hetzelfde zeggen.

stantinopel, Nestorius, stelde in de 4e eeuw dat er in Christus twee gescheiden naturen waren geweest; zijn volledig menselijke natuur kreeg daarin nogal wat accent. Een andere groep, geleid door bisschop Cyrillus van Alexandrië en later zijn volgeling Eutyches, ontwikkelde zich tot de zgn. Monofysieten, de aanhangers van de opvatting dat Christus één natuur, namelijk de goddelijke, had gehad. Zij slaagden erin Nestorius te laten veroordelen. Om prof. Berkhof's boek over de kerkgeschiedenis te citeren: „De Zoon Gods, zeiden ze, sloeg de menselijke natuur om zich heen als een kleed... Eutyches verkondigde de opvatting dat Christus slechts één natuur had, en dat het menselijke daarin zo van het goddelijke was doordrongen, dat het nog slechts in schijn onze menselijkheid was. Tegenover Eutyches spreekt Chalcedon over „onvermengd en onveranderd”, terwijl de formulering „ongedeeld en ongescheiden” tegenover Nestorius wordt aangehaald.”

Deze poging om evenwichtig over Christus' wezen te spreken was echter geenszins het einde van alle tegenspraak. In de vierde eeuw scheidde zich de Perzische kerk af, die Nestorius' leer aanhing, terwijl een eeuw later de monofysieten de band met de Orthodoxe kerk verbraken: de Armenen, Kopten uit Abessinië en Egypte, alsook de Syriërs scheidden zich af.

Rond 1050 ontstond het „Schisma”, de scheiding tussen de Kerken van het Oosten en het Westen. De Kruistochten die vanaf ongeveer 1100 plaatsvonden, waren een eeuw later rechtstreeks tegen de Byzantijnse macht gericht — in 1204 werd Byzantium door Kruisvaarders veroverd en geplunderd. Dezen stichtten er hun „Latijnse Koninkrijk” dat een kort leven beschoren was. Een blijvend gevolg van deze gebeurtenissen is echter de scheiding tussen de Byzantium trouw gebleven „Grieks Orthodoxen” en de op Rome gerichte Latijnse Christenen, die we ook onder de naam Maronieten kennen.

In de vorige eeuw is er door Protestanten nogal wat zendingswerk verricht, zodat er in sommige streken van het Midden Oosten, b.v. in Iran, een aanzienlijke groep Anglicanen bestaat. In Israël heb ik echter ook (kleine) groepen Baptisten en Vergadering der Gelovigen-mensen ontmoet.

De kerkelijke situatie in het Midden Oosten is dus nogal geschakeerd; de onderlinge verschillen zijn in sommige gevallen al zo'n 15 eeuwen oud... Datzelfde betreft de sociale en economische status van deze christelijke minderheden — niet alleen veroorzaakt door de variërende houdingen van b.v. Syrische, Turkse, Iraanse of Egyptische regeringen, maar ook door de verschillende opstelling van deze kerken tegenover de Islam. De Maronieten, om hier even een voorbeeld te geven, zijn steeds op „Rome” betrokken geweest. Zo wonen veelal in Libanon en vertegenwoordigen daar het pro-westerse element. De Grieks Orthodoxen zijn echter zich steeds erg bewust van hun „arabische” achtergrond. Niet alleen hebben ze geregeld vooraan gestaan bij nationalistische opstanden tegenover de Westerse koloniale mogendheden, ze staan ook bij het Palestijnse probleem vaak aan de kant van hun islamitische mede-arabiërs. Zo vertelt prof. Wessels, aan wie ik een deel van deze gegevens ontleen (zie literaturopgave) dat zowel de stichter van de Iraakse Ba'ath partij (meestal fel anti-westers) als ook de leider van het Front voor de Bevrijding van Palestina, (de ook bij ons bekend beruchte dr George Habasj), Grieks-orthodox zijn. Hij voegt eraan toe dat de steun voor deze laatste beweging mogelijk aanmerkelijk groter zou zijn, als Habasj „Ahmed” geheten had en een moslim was... (p. 102).

De Grieks-orthodoxen voelen zich allereerst Arabier en gaan soms vrij ver in hun identificatie met de Islamitische medeburgers en de Islamitische cultuur. Ze zijn anti-koloniaal en anti-westers. De Maronieten, traditioneel door Frankrijk gesteund, zijn pro-westers en anti-palestijns. Er is dus géén eenduidigheid in politieke stellingname. Dat zo iets ook hun religieuze positie treft laat zich indenken. Maronieten hadden het tot voor kort vrij gemakkelijk — ze vormen in het (destijds door de Fransen opgezette) staatje Libanon ongeveer de helft van de bevolking. Elke regering bestond altijd voor ongeveer de helft uit Maronieten. De toestroom van Palestijnen uit Jordanië, daar rond 1971 verdreven, vormde het voorspel op de Libanese tragedie.

Waren de Maronieten relatief veilig voor Islamitische dreiging, anders was het met de Armeniërs die — sinds hun betrokkenheid bij de Kruistochten acht eeuwen geleden! — met grote argwaan bekeken zijn. In de eerste twintig jaar van onze eeuw zijn er meerdere miljoenen Armeniërs in Turkije bruut vermoord, terwijl tienduizenden anderen gevlucht zijn, naar het Westen of naar andere streken van het Midden Oosten. Ze zijn een permanent vervolgd minderheid geworden.

Hetzelfde geldt ook, zelfs in heel sterke mate, voor de Nestorianen, die al in de vierde eeuw de „Orthodoxie” de rug toekeerden. Deze groep is al vele jaren het doelwit van felle acties van Moslims, waarbij religieuze en politiek-economische motieven samengaan.

In een sober, maar toch wel indrukwekkend boek vertelt de Nederlandse journalist Albert Stol over de 15 eeuwen Nestoriaanse historie. Het verhaal is te gedetailleerd en complex om zich hier kort te laten samenvatten. Niettemin leren we eruit dat de Nestorianen vóór de achtste eeuw al het Evangelie verspreid hadden in Iran, Afghanistan, India en China. Re-

P. J. van Kampen — Zeist

Ver van ons bed

Wie een christen of Jood kwaad doet, tegen hem zal ik zelf (Muhammad) als aanklager verschijnen in de dag des oordeels.
traditie van Muhammad

Bestrijdt degenen die niet in God en de laatste dag geloven alsmede hen die niet hetzelfde voor ongeoorloofd houden wat God en zijn boodschapper (Muhammad) verbieden. Bestrijdt die schriftbezitters die zich niet schikken naar de ware godsdienst, totdat zij onderdanig de schatting betalen. Soera 9:29

Hoe staat het met de Christelijke minderheden in moslimlanden? In de voorgaande artikelen hebben we o.a. wat over de historisch gegroeide relaties tussen moslims en christenen gesproken, we hebben ook gezien wat de Koran hierover zegt en er is aandacht geweest voor de situatie van moslims in ons land. In dit (voorlaatste) artikel graag aandacht voor de situatie van Kopten, Maronieten, Oosters Orthodoxen, Assyrische Christenen enz.

De Kerken van het Midden Oosten behoren tot de oudste ter wereld. De Koptische kerk van Egypte claimt de successie van de evangelist Markus, de Syrisch orthodoxe kerk zegt terug te gaan tot Thomas, de Assyrische kerk tot een vierde eeuwse patriarch van Constantinopel, Nestorius.

Al deze kerken zijn te verdelen in „kerken van Chalcedon” en „andere kerken”. Zoals bekend, heeft het Concilie van Chalcedon van 451 geprobeerd het geheimenis van met name het wezen van Christus in een formulering te vangen. In vier ontkenningen probeerde men het unieke van Christus' wezen als de Zoon Gods vast te leggen: Zijn goddelijke en menselijke natuur waren „ongedeeld”, „ongescheiden”, „onvermengd” en „onveranderd”.

Het is goed om in een paar woorden de achtergrond van die formulering te schetsen. Arius, een ouderling uit Alexandrië, die rond 300 leefde, had openlijk betwijfeld of Christus wel echt God geweest was. De grote theoloog Athanasius verzette zich heel fel tegen deze visie en wist door het Concilie van Nicea (321) deze opvatting te laten veroordelen. Het God-zijn van Christus werd daarna door alle rechtzinnigen aanvaard. Daarmee was het vraagstuk echter niet definitief opgelost; was Christus, die dus echt Góð was, ook wel echt mēns geweest? De patriarch van Con-

lieken van hun aanwezigheid in China zijn in de 17e eeuw door Spaanse missionarissen aangetroffen. Geen enkele groepering heeft mogelijk méér aan zendingswerk gedaan — zodat het verwijt dat „die Oosterse kerken” eigenlijk niets voorstellen, geen missionair elan hebben en zo, met enige argwaan moet worden bekeken! Na die enorme bloei werden Nestoriaanse zendings- en cultuurcentra overspoeld door Mongoolse horden, van Djen-gis Khan (12e eeuw) en Timoer Lenk (14e eeuw). Deze laatste is een van de meest gevreesde veroveraars en „bloedvergieters” aller tijden. De opmars van de Islam naar het Oosten deed hun „geestelijk imperium” afbrokkelen, zodat ze tenslotte een duidelijke minderheid werden, strevend naar religieuze, culturele en politieke autonomie in een gebied dat ligt in het huidige Iran, Irak en Turkije. Stol vertelt het hele verhaal, onvoorstelbare ontbering, verregaande trouweloosheid van vele „spelers” in het politieke spel en de intense haat en afkeer die gegroeid is tussen Nestoriaanse christenen enerzijds, en Koerden, Irakezen en Syriërs anderzijds. Hij vertelt ook van de tragische rol die „zendingsnaijver” van Engelsen, Amerikanen en Russen heeft gespeeld — hoe omstandigheden ontstonden die de Nestorianen in hun omgeving onmogelijk maakten. De slachting van tienduizenden was het gevolg, voor een groot deel in onze eeuw! Wie in het Westen weet hier iets van? Welke Christen is op de hoogte van de kerkgeschiedenis in landen buiten Europa? (en natuúrlijk kun je zeggen: het waren ketters...)

Onvoorstelbaar leed bij Armenen en Nestorianen. Toenemend leed (ondergaan en aangericht) bij Maronieten. Grieks-orthodoxen die zich redelijk kunnen handhaven in hun omgeving (tegen welke prijs is moeilijk te zeggen). Blijven over de *Kopten* in Egypte, een minderheid van zo'n 5 tot 7 miljoen mensen op een bevolking van bijna 40 miljoen. De kerk die de eerste kluzenaars, kloosterlingen en pilaarheiligen heeft opgeleverd. Als monofysitische kerk ervaart ze toch de steun van meerdere protestantse zendelingen en kerken. De laatste jaren is er, blijkens berichten, een sterke geestelijke opleving te bespeuren. Door een bepaalde „evangelische” priester zijn er geregeld „bijbelstudies” gegeven voor een gehoor van vele duizenden mensen. (Daar kwam trouwens wel oppositie van de kerkelijke hiërarchie tegen; patriarch Shenouda bleek niet onverdeeld blij met deze ontwikkelingen.) Tegelijkertijd horen we van een herleving van het kluzenaarswezen; een aantal tijdgenoten heeft zich weer in de Egyptische woestijn teruggetrokken, al of niet het „paalzitten” beoefenend. De kerk in Egypte is relatief vrij, hoewel leden van de „Moslim Broederschap” nogal tegen haar proberen te ageren.

De situatie van de verschillende Christelijke minderheden verschilt dus nogal. Dat neemt niet weg dat in elk moslimland de christenen tweederangs burgers zijn. Vlak na Mohammeds dood wilde Kalief Omar hen al de *jizya*, het hoofdgeld, laten betalen. Christenen mochten en mogen hun eigen geloof behouden, maar mogen met moslims feitelijk niet over hun geloof praten. Bij hun „*djinni*”-status behoorde ook het opzij gaan, als er een moslim langs kwam. Kerken mochten niet worden gebouwd; hoogstens mocht men oude gebouwen opknappen. Ook mochten kerken geen torens hebben hoger dan minaretten.

De Christenen waren tweederangs burgers, ondergebracht in het zgn. *millet*-stelsel. Dat hield in dat men in het grote Ottomaanse (Turkse) Rijk onder de religieuze en politieke heerschappij viel van de eigen patriarch. Naar ik heb begrepen, vormden zo de Nestorianen hun eigen *millet* in het rijk, en de Armeniërs, en de Kopten etc. Men was niet onderworpen aan lokaal of regionaal bestuur, maar primair was men lid van een bepaalde volksgroep die vanuit Istanboel, door de eigen patriarch, katholikos etc. bestuurd en eventueel berecht werd — uiteraard onder toezicht van de sultan en diens regering. De nederlaag van het Turkse rijk dat zich in de Eerste Wereldoorlog met Duitsland en Oostenrijk verbonden had, gaf aanleiding tot o.a. een verdeling van het rijk onder westerse koloniale mogendheden en tot het verval van het *millet*-systeem. Men werd nu een (meestal kleine) minderheid in 'n gebied; de mate waarin men het nationalistische streven van de islamitische meerderheid wist te volgen was vaak bepalend voor de mate waarin men in de nieuwe samenleving rechten had. Zoals al gezegd, Armeniërs en Nestorianen tastten volledig mis — werden voor „lakeien van het Imperialisme” aangezien en hadden geen leven; Grieks-Orthodoxen raakten veel minder van hun omgeving vreemd en kregen een zekere status.

Nog kort iets over de Protestanten in dit gebied. Kleine Anglicaanse of Baptisten gemeentes zijn aanwezig in verschillende landen, m.n. Iran. De Anglicaanse kerk heeft daar drie bisdommen, een aantal ziekenhuizen etc. Het pro-Westerse bewind van de sjah gaf hun de gelegenheid zich vrijelijk te manifesteren en ontplooiën. De situatie onder Chomeiny is tamelijk anders; revolutionaire gardisten hebben veelal de kerken, kantoren en klinieken overgenomen. De Christenen vrezen krasse maatregelen tegen hen, die immers banden met het Westen hebben.

In het verleden was duidelijk te constateren dat een zekere „tolerantie” van Christelijke minderheden niet identiek was met vrijheid. In sommige gebieden moet worden verwacht dat ook die traditionele tolerantie verdwijnen zal. De *ulama*, islamitische geestelijken hebben, op een conferentie in Algiers, in 1973, al gesteld dat zendingswerk een „hypotheek van

D. W. L. Milo — Dalmally

ARROMANCHES

Arromanches was eeuwenlang een onbekend Normandisch vissersdorpje aan het Kanaal, ergens tussen Le Havre en Cherbourg. Tegen de laatste eeuwwisseling werd het ontdekt door de Franse schilders uit de belle époque, kwam in de mode als badplaats, kreeg villa's, toerisme, watersport, zelfs een treinverbinding. Verder nog niets bijzonders, althans niet meer dan Zandvoort.

Toch had het al een heel stuk geschiedenis achter de rug, toen Roosevelt en Churchill het plaatsje als sleutelgat voor de bevrijding van Europa kozen. Reeds de Romeinen gebruykten het riviervje de Arro voor hun watervoorziening; wellicht komt hier de naam vandaan. Tegen de middel-eeuwen landden de Vikings hier hun vervaarlijke boten; ze bleven er wonen en gaven aan het schiereiland Normandië hun naam. In 1066 bouwden de zeelui van Arromanches een deel van de vloot, die Willem van Normandië naar Engeland bracht, vanwaar hij een jaar later als Willem de Veroveraar terugkwam. In 1558 zag men de Spaanse armada voorbij varen, op weg naar Engeland. Een van haar schepen, de San Salvador, strandde op de rotsen van Arromanches. Het was toevallig het schip dat de oorlogskas aan boord had en de streek wordt naar dat schip nog altijd Calvados genoemd; de baai van Arromanches heet nog steeds Spaans Graf. In 1815 werd hier de royalistische vlag aangevoerd vanuit Engeland, enkele dagen voor Lodewijk de 18de zijn intocht in Parijs maakte. In 1940 werden de baai, de rotsen en de kliffen van Arromanches opgenomen in Hitler's onneembare Atlantic Wall. Daarmee scheen de geschiedenis te eindigen.

—o—

Maar toen Duitsland de luchtslag om Brittannië had verloren, van een invasie moest afzien en zelf vastliep in de barre Russische winters, keerden zijn kansen. De geallieerden namen het heft in handen. Reeds in 1941 werd Normandië uitgekozen als inzet voor de bevrijdende invasie — maar het zou nog drie jaar duren, eer aan de operatie kon worden begonnen.

Er is een briefje van Churchill aan Lord Mountbatten bewaard gebleven, gedateerd 30 mei 1942. Het gaat „over de landingspielen”. Het luidt: „ze moeten met het getij op en neer gaan. Het verankringsprobleem moet overwonnen worden. Stuur me de beste oplossing uitgewerkt toe. Argumenteer niet. De moeilijkheden zullen zelf wel voor argumenten zorgen”. Was getekend: W. C. Het origineel kunt u in het museum van Arromanches zien.

Ruim twee jaar voor de invasie dus ging het al om dergelijke details. Churchill was realistisch. Hij voorspelde ons geen frische, fröhliche Krieg — maar beloofde wel bloed, zweet en tranen. Hij was meer realistisch dan

anti-islamitische kolonialisme” is. (Wessels, p. 98). Christelijke dorpen in Libanon werden in maart 1976 aangevallen onder kreten als „*jihad*”, heilige oorlog (niet dat alleen moslims geweld bedreven hebben)... Christenen in het Midden Oosten geven tegenwoordig meer neutrale, minder westerse, namen. In plaats van namen die direct als niet-islamitisch herkenbaar waren, geven ze hun kinderen namen als Jalal (Verhevene) of Jawad (edelmoedig). Het aantal Christenen in het Midden Oosten neemt gestaag af, vermeldt Wessels (p. 99). De druk om geen zending te bedrijven neemt toe; Westerse zendelingen worden in toenemende mate geweerd. Het gevolg: een vijfde van de wereldbevolking mag geen niet-islamitisch geluid aanhoren, óók niet als het de persoon van Jezus betreft, die in de Islam een grote plaats krijgt — als de Grootste onder de mensen.

Literatuur

Van veel nut vond ik het boek van Antonie Wessels *De Nieuwe Arabische Mens*, 1977, 118 pag. Ten Have, Baarn. Sprekend over veranderingen in het Arabisch bewustzijn vermeldt hij interessante gegevens over de kerken in het gebied. De prijs is f 15,—, niet teveel voor dit belangwekkende boek.

Heel anders maar niet minder indrukwekkend vond ik het boek *De Nestorianen* van Albert Stol, uitgekomen bij Wever in Franeker. (160 pag., prijs f 16,90). In detail bespreekt Stol het lot van een christenvolk dat, menselijk gesproken, tot de ondergang gedoemd is. Goed om te lezen voor ieder die de Wereldkerk en haar geschiedenis ter harte gaat.

Van deze serie over de Islam wordt (voor intern gebruik op de R.B.S.) een aantal overdrukken gemaakt. Wie eventueel daarvoor interesse heeft, wordt verzocht binnen een week dit te melden bij de schrijver; p/a Brug-akker 36-22, 3704 LP Zeist. De prijs is maximaal f 4,— per stuk.

we ons toen bewust waren: de totale bevrijding van Europa was gesteld op 360 dagen na de invasie, of zoals dat heette op D + 360. Dat zou dan 2 juni 1945 zijn geweest — het is 7 mei 1945 geworden. Als we alles vooruit hadden geweten zou ons de hoop zijn vergaan, althans de moed tot enig verzet.

Je vraagt je af wat de geallieerden bezielt heeft om dit monsterkarwei te klaren, ten koste van zo veel bloed, zweet en tranen. Was het diplomatie of economisch denken of egoïsme? Dat alles wellicht; maar toch ook zuiver menselijke bewogenheid: Angelsaksisch fatsoen, dat de buurman niet laat afslachten.

—o—

Toen in de vroege van de zesde juni 1944 de mensen van Arromanches gewekt werden door donderende vliegtuigskaders, die 23.000 parachutisten afwierpen, door het verre gerommel van een armada als nooit door de wereld gezien was en door het vuur uit duizenden scheepsmonden — waren ze volkomen verrast. Dat het juist hun kleine baai was, waar de bevrijding van Europa werd ingezet! Alleen de Franse ondergrondse had, de avond tevoren, uit een melancholiek vers van Verlaine voor de radio begrepen, dat de langste dag ging aanbreken.

Er was aan heel de kust geen haven beschikbaar, wisten de geallieerden. Dan brengen we zelf een haven mee, besliste Churchill. Maar eerst moest een bruggehoofd geslagen worden, een gat in de Atlantic Wall. Vanuit landingsboten kwamen honderddertig duizend manschappen, de meesten drijfnat, in Arromanches aan. Beschermd door een paraplu van vliegtuigen en een regen van vuur zagen ze kans de Duitse vuurmonden tot zwijgen te brengen, de kazematten op te rollen, de toegangswegen te blokkeren. In de namiddag al was Arromanches in geallieerde handen: geen huis was beschadigd want het dorpje zou hoofdkwartier van de landingsoperatie worden.

En terwijl de armada bleef binnenvaren — de slang reikte van de Engelse kust tot aan de baai van Arromanches — zette meteen de kunstmatige haven koers naar het Spaanse Graf. Kunstmatige haven? Jawel: bijna 150 betonnen caissons, elk met een lengte van 75 meter, werden in rustig tempo aangevoerd; samen moesten ze een dam van acht kilometer rond de baai vormen. De caissons waren elk 20 meter hoog en 15 meter breed; ze waren binnen vijf maanden gemaakt en elk gereed stuk was onder water bewaard. Pas voor het vertrek werden ze met perslucht leeggepompt en drijvend voortgetrokken; om te juister plaatse weer te worden neergelaten op de rotsen van Arromanches. Een stel oude koopvaardijschepen, die vooraf hun laatste reis hadden gemaakt, werden vooraf tot zinken gebracht om de juiste plaatsen en lijnen aan te geven. In weinige dagen was de kunstmatige haven gereed. Elk schip, elk vliegtuig, elke kanonnier had een eigen weldoordachte taak gekregen; alles liep in volmaakte orde — in het gezicht van de gevechten.

Binnen de rustige havenkom werden nu 22 bewegende kaden opgesteld: de door Churchill bestelde landingspielen, op poten staand, goed verankerd, met het getij beweegbaar en met het strand verbonden door lange pontonbruggen. De schepen konden de „haven” binnenvaren, hun vrach-

ten lossen aan deze landingspielen — en van daar reden de wagens, tanks en kanonnen de laatste kilometers naar het strand. Op 12 juni waren aldus 104.000 ton voorraden, 326.000 manschappen en 54.000 voertuigen aan land gezet: alles onder vijandelijk vuur, maar beschermd door rookgordijnen, kabelballons en 600 kanonnen. Daarna voeren per dag 280 schepen af en aan; dat wil zeggen elke vijf minuten was een schip gelost. Toen op 18 juni een zware storm het werk enkele dagen stil legde, werd een dergelijk project, door de Amerikanen bij St. Laurent aangevoerd, vernield. Voortaan moest Arromanches geheel alleen de geallieerde voorraden verwerken. Het heeft zes maanden op volle toeren gewerkt. Enkele maanden was het de grootste loshaven ter wereld.

—o—

Als u al deze dingen op een rijtje laat zetten (en het museum van Arromanches geeft daar alle aanleiding toe) groeit uw respect voor mannen als Eisenhower, Churchill, Montgomery, Mountbatten. Dit aller grootste oorlogsgeheim uit de geschiedenis is drie jaar bewaard gebleven. De „meest complexe, moeilijkste operatie, ooit ondernomen”, zoals Winston Churchill later schreef, was een volkomen verrassing. Geen Duitser rekenende op zo iets. Niettemin was de Normandische kust talloze malen gefotografeerd, door de Franse ondergrondse beschreven en door geallieerde duikers onderzocht. De baai van Arromanches bood geen enkele verrassing meer. Een landingsvloot, zoals de wereld nimmer gezien had, lag bij stukjes en beetjes verspreid in de Britse wateren gereed en kwam — voorzover niet verhinderd door vijandelijk vuur — op de juiste tijd en plaats aan om zijn plicht te doen.

Het kan een goede besteding van uw zomervakantie zijn, de kustwegen van Normandië te verkennen, het museum te bezoeken. Vooral ook om de geallieerde graven te eren (alleen in St. Laurent liggen 9.400 Amerikanen begraven) en de steile Pointo du Hoc te bezien, die door Amerikaanse boeren is veroverd.

In het museum vindt u, naast alle soorten oorlogstuig, uniformen, vaandels, vlaggen, foto's en souvenirs, een maquette van de kunstmatige haven. Het is een geschenk van de Britse regering aan het dorp. Het briefje van Churchill vindt u er ook: ongeloofwaardig simpel. Een groot man, the grand old man, die enkel met W.C. tekende. Maar in het gulden gastenboek vindt u ook andere handtekeningen: van Elizabeth R(egina), van de Britse Koningin-Moeder, Mountbatten of Burma, Dwight Eisenhower, Montgomery of Alamein, Prins Edward, de Franse president René Coty. Er wordt uitleg in diverse talen gegeven. Er worden films vertoond over het oorlogsverleden. Er worden bewegelijke beelden van de invasie gegeven, begeleid met oorlogsgeraas. Het museum trekt 300.000 bezoekers per jaar. U zult lang in de rij moeten staan en brood meenemen.

Toch, de ervaring is wat waard. U gaat van getallen en feiten over naar mensen, medemensen, vrienden die hun bloed voor u gaven. U denkt aan de offers, door de geallieerden gebracht: twaalf miljoen militairen — tegen vijf miljoen aan Duits-Japanse zijde. U denkt aan de talloze gewonden, aan het onbegrijpelijk grote leed dat over deze wereld ging. En u dankt God de Heere dat in deze maatschappij nog zoveel naastenliefde betoond is. Bidt dat het zo moge blijven.

H. J. JAGER — KAMPEN

Zo was het (38)

Bij het klimmen der jaren heb ik ingezien, dat we niet één weldaad van de genadige God moeten stellen boven een andere. Rechtvaardiging is niet belangrijker dan heiligmaking. En de heerlijkmaking moeten we ook niet vergeten. Wat wel vaak of bijna altijd door veel sprekers en hoorders gebeurt. Er zal wel geen preker zijn, die niet een beetje eenzijdig is. Hij zal echter moeten proberen dat te vermijden. Gods veelkleurige genade deelt vele gaven uit. Hier te spreken van hoofdzaak en bijzaken is m.i. niet geoorloofd.

In verband daarmee kom ik op een ander onderwerp: de Christus-prediking. Dat de Christus verkondigd moet worden zal door niemand worden ontkend. Maar daarmee is nog niet gezegd, dat het altijd op de rechte wijze gebeurt. Dat ik het altijd goed gedaan heb durf ik niet zeggen. Ook niet, dat ik het nu op de rechte manier doe. Wij, prekers moeten ons maar niet verbeelden de volmaaktheid bereikt te hebben. We moeten er wel naar jagen. Maar ook open staan voor welwillende kritiek. En vatbaar blijven voor verbetering. Een professor in de psychologie heeft eens

tegen mij gezegd: zorg er voor, dat je voor je 45-ste niet vastgeroest zit in bepaalde inzichten en gewoonten. Als je dat doet is er kans, dat je heel je leven open blijft staan voor verandering, zo mogelijk verbetering. Een goede raad, die ik nog in praktijk probeer te brengen. Wat vooral voor een oude man niet gemakkelijk is.

Er is een professor in de preekkunde geweest, die z'n leerlingen heeft ingeprent: een preek is niet geslaagd als daarin niet voorkomt het lijden van Christus. Een niet ongevaarlijke uitspraak. Het is niet ongewoon, dat hooggeleerden wat gevaarlijke uitspraken doen. Dat zou zo erg niet zijn, als er tegen zulke hoog-verheven mensen niet zo hoog werd opgezien als het geval is. Niet zo erg lang geleden hoorde ik nog een vriend en collega zeggen: ik vind een preek niet geslaagd, als daarin niet de lijdende Christus voorkomt.

Nu leek en lijkt mij dat een moeilijke bezigheid. Niet alleen moeilijk, maar onmogelijk. Ik hield wel eens een serie van 4 of 5 preken over of uit de brief van Jakobus. Daarin kwam de lijdende Christus niet voor. Om de eenvoudige reden, dat Hij in de tekst niet voorkwam. Als Jakobus zo kon schrijven, moeten wij dan in elke preek uit of over die brief de Christus er bij halen? En dan speciaal nog de lijdende Christus? Ik deed het niet en heb er geen spijt van ook. Als een apostel of broer van de Here Jezus het niet doet, moeten wij het dan wel doen? Luther heeft daarom met Jacobus wel de kachel willen aanmaken, maar die grote man had ongelijk. Zoals vereerde mannen vaker ongelijk hadden en hebben.

Nu zal men zeggen, dat Paulus, ook een apostel van de Here Jezus, toch heeft geschreven: „Wij prediken een gekruisigde Christus”. En ook: „Ik had niet besloten iets te weten onder u (Korinthiërs), dan Jezus Christus en die gekruisigd”. En even verder in 1 Kor. 3 noemt hij als fundament:

„Jezus Christus”. Dat was en is mij bekend. En daaraan heb ik mij trachten te houden. Dat moet telkens in de prediking gezegd en herhaald worden. Maar dat wil naar mijn mening niet zeggen, dat dit in elke preek moet gebeuren. En het wil ook niet zeggen, dat speciaal de lijdende Christus in elke preek moet voorkomen. Want in het Evangelie komt niet alleen het lijden en sterven van de Here Jezus voor. Maar evenzeer de opstanding en overwinning van de dood. En de hemelvaart en het zitten aan Gods rechterhand en de wederkomst.

Kort gezegd: Zijn vernedering en Zijn verhoging.

Als ik mij wel herinner heb ik vrij lang meer het lijden van Christus op de voorgrond gesteld dan de triumferende Heiland. Geschiedenis schrijven is een moeilijke bezigheid. 'k Hoorde een bekende minister, die in Londen de tweede wereldoorlog heeft meegemaakt, zeggen: Dr De Jong heeft die oorlog beschreven. Ik heb dat gelezen, maar de helft is niet waar! Later verzachtte hij die uitspraak. „De helft” was wel een beetje overdreven. Maar hij bleef er bij, dat heel wat anders was gebeurd. Natuurlijk liegt De Jong niet en Burger — want die was het — ook niet. Ze hebben een verschillende kijk op de werkelijkheid. En wat er nu echt werkelijk gebeurd is, wie zal dat uitmaken? Zo is het nu ook met mij als ik mijn geschiedenis naga. Waarschijnlijk meng ik heden en verleden een beetje door mekaar. Heb ik werkelijk zo gepreekt als ik nu denk? Had ik het inzicht, dat ik nu heb toen ook al? Ik ben er niet helemaal zeker van. Want ik heb geen enkele preek op schrift bewaard. Toen ik van de oude pastorie in Voorthuizen moest verhuizen naar een kleinere, heb ik alle preken, die ik had, op de mesthoop gegooit. Dit werd wel bekend natuurlijk en toen zei men: „Hij is dus wel veranderd in de loop der jaren. Anders zou hij z'n ouwe preken toch niet opgeruimd hebben”. Voor kort vertelde een kameraad uit vroeger dagen mij, dat hij al z'n preken had bewaard. Duizenden! Dat is mijn aard nu eenmaal niet. Als ik al m'n ouwe preken nog had, zou het enige voordeel zijn, dat oud papier tegenwoordig nogal duur is.

Maar om tot m'n onderwerp terug te komen, ik denk niet dat in elke preek de lijdende Christus moet voorkomen. En verder meen ik, dat bij de Christus-prediking de triomf van Hem een even grote plaats moet hebben als het lijden. Als Paulus zegt dat hij Christus preekt en wel de gekruisigde, dan bedoelt hij toch niet, dat alléén het lijden moet worden verkondigd? Hij schrijft immers in Rom. 8: „Christus Jezus is de gestorvene, wat méér is de opgewekte, die ter rechterhand Gods is, die ook voor ons pleit”. Op een andere plaats staat geschreven: „Indien Christus niet is opgewekt, dan is uw geloof zonder vrucht, dan zijt gij nog in uw zonden. Dan zijn ook zij, die in Christus ontslapen zijn, verloren. Indien wij alleen voor dit leven onze hoop op Christus gebouwd hebben, zijn wij de beklagenswaardigste van alle mensen”. 1 Kor. 15.

Ik was en ben van mening, dat in „het kerkelijke jaar” meer nadruk komt te liggen op het lijden van Christus dan op Zijn overwinning. Reken maar na, hoe vaak het lijden van Christus ter sprake kwam. Vanzelf in de zeven lijdensweken. Dan 4 of 6 maal bij de viering van het H. Avondmaal. Vaak ook nog even vaak bij de zogenaamde Voorbereiding. Voeg daarbij het aantal Zondagen van de Catechismus, die handelen over de vernedering van Christus. En we kunnen het er over eens zijn, dat zo aan de lijdende Christus meer aandacht werd besteed dan aan Zijn verhoging. Ik heb aan dat zogenaamde kerkelijk Jaar nooit meegedaan. Nog minder met al die kleren en kleuren, die tegenwoordig weer in de mode zijn. Hier en daar. Een bekende prediker heeft z'n preken van een bepaald jaar uitgegeven. Bij elke preek staat een bepaalde kleur aangewezen: groen, wit, rose, paars en zwart heb ik geconstateerd. Dat zal wel niet betekenen, dat de liturg telkens een anders gekleurde toga aantrok. Er zullen wel linten in allerlei kleuren bij behoren. Natuurlijk ben ik voor kleurvrijheid en kleurvrijheid ook. Als dat maar bijzaak blijft.

Maar ik was en ben van mening, dat we niet meer aandacht moeten schenken aan het lijden van Christus dan aan Zijn verhoging. Niet meer aan Zijn dood dan aan Zijn opstanding. We hoeven in de lijdensweken niet treuriger zijn dan op de zondagen, dat gepreekt wordt over opstanding en hemelvaart enz. We hoeven op de zondagen van de triomf van Christus niet méér blij zijn dan als Zijn lijden aan de orde is. Er zit wel wat goeds in de viering van de Christelijke Feestdagen. Zo komen al de heilsfeiten tenminste aan de beurt. Maar meer dan „wat goeds” zie ik er toch niet in. Met Kerstfeest moeten we niet vergeten, dat het gaat om de geboorte van de Redder der wereld, die wederkomen zal om te oordelen. En met Pasen moeten we niet vergeten, dat de Heiland geleden heeft en gestorven is voor en om onze zonden. En we moeten niet hechten aan bepaalde dagen en feesten. Maar nooit vergeten, dat Jezus Christus gisteren en heden Dezelfde is en tot in eeuwigheid.

In Voorthuizen hielden we op Goede Vrijdag geen kerkdienst. Ds Van den Bergh, tijdens de Doleantie, had die Goede Vrijdag-dienst afgeschaft. Waarom toch? Omdat de instelling van Christus tot gedachtenis van Zijn lijden, vrijwel door niemand of door enkelen werd gevierd. De Avond-

maalstafel bleef vrij leeg. Maar de menselijke instelling van dienst op Goede Vrijdag werd door ban en achterban gevierd. De kerk was dan propvol. Toen zei de radicale v. d. Bergh: Laten we eerst eens de instelling van Christus eren en vieren. Dan kunnen we er ook eens over denken om op Goede Vrijdag samen te komen. Eeuwen heeft de Kerk het zonder Goede Vrijdag gedaan. Tenminste de Protestanten. Vrijzinnigen hebben die Dag weer ingesteld. We moeten maar niet veel waarde hechten aan bijzondere Dagen. We mógen natuurlijk wel op bepaalde dagen, ook op Goede Vrijdag, samen komen. Maar ik heb in Voorthuizen er niet aan gedacht om die avonddienst in ere te herstellen. Natuurlijk zal ik ook niet voorstellen haar af te schaffen. Het is tenslotte een „middelmatige” zaak. Waarover we maar niet twisten moeten.

We moeten proberen van eenzijdigheid vrij te blijven. De dood van Christus niet benadrukken ten koste van de opstanding. Ook van de wederkomst niet de hoofdzaak maken. Dat laatste doet de Maranatha-beweging. De Pinkster-beweging loopt gevaar van verheffing van de Geest van Christus boven het bloed van Christus. Dat alles hangt samen met de heilsweldaden. Waarover het vorige praatje of verhaaltje ging. De Rechtvaardiging is belangrijk. Maar de heiligmaking niet minder. En we moeten de heerlijkmaking van een christen ook niet vergeten. Wat m.i. helaas wel gebeurt. Hoort u vaak preken over de heerlijkheid van het christelijke leven? Zoals daarover gesproken wordt in 2 Kor. 3 : 18? Vermoedelijk zullen veel christenmensen als ze horen van de verheerlijking reeds in dit leven vragen: waar heeft die man het over? Voortgaan van geloof tot geloof, daar hebben ze wel eens van gehoord. Wat het dan ook wezen mag. Voortgaan van kracht tot kracht. Daar zingen ze wel eens van met een psalm. Of dat werkelijk zo gaat is vers twee. Maar voortgaan van heerlijkheid tot heerlijkheid? Kom nou. En toch is daar sprake van. Dat hoort ook bij de Verlossing! Er staat ergens dat onze Heiland een volkomen Verlosser is. Dus geen halve!

M'n bedoeling met dit verhaal kan ik misschien het best duidelijk maken met een voorbeeld! 'k Zal wel eens gepreekt hebben over de uitspraak van Johannes de Doper in Joh. 1 : 29: „Zie, het Lam Gods, dat de zonde der wereld wegneemt”. Het was te hopen, dat ik toen dit woord niet beperkt heb tot lijden en dood van Christus. Waarschijnlijk zal ik mij wel gehouden hebben aan de gebruikelijke exegese. Die is deze, dat deze tekst spreekt van de dood van Christus en de verzoening door Zijn bloed. Dat is op zichzelf goed. Ieder denkt bij dit woord direkt aan het bloed van het lam, dat vóór de uittocht uit Egypte gestreken werd aan de deurposten. Waarachter de Israëlieten veilig waren voor de engel des doods. Hun huizen ging hij voorbij. Ieder denkt ook direkt aan Jesaja 53: „De straf die ons de vrede aanbrengt was op Hem”. We denken bij het Lam Gods dus aan Hem, die naar het kruis geleid werd als een weerloos lam. Hij droeg de schuld, die wij hadden verdiend. En zo is ons vergeving geschonken. Alles goed en wel. Maar is dat alles?

Later heb ik ingezien dat dit niet alles is. Wat is nl. Zijn taak? Hij neemt de zonde der wereld weg! Hij draagt niet alleen de schuld der zonde. Hij ruimt de zonde der wereld op. Rekent er mee af. Hij verbreekt het werk van de duivel, zoals ergens staat. Er staat: Dé zonde. De bron van alle zonden. Het gif, dat het leven der mensen verziekt, verwijdert Hij. Er staat verder: de zonde Der Wereld! Theologen hebben daarvan gemaakt: van de uitverkoren wereld. En dat heeft z'n werk in de gemeente van Christus wel gedaan. Maar er staat: wereld. De mensheid wordt bedoeld. Evenals in Joh. 3 : 16: Zo lief heeft God de wereld gehad. En zoals dat woord ook voorkomt in 1 Joh. 2 : 2. Het werk van Christus is wereldwijd. Maar, zo zal men zeggen, de wereld is toch vol van ongerechtigheid? Inderdaad. Maar hoe komt dat? Omdat de wereld Hem niet heeft aangenomen. En wemelt het onder gelovigen ook niet van zonden? Jawel, maar is dat de schuld van het Lam Gods? Neen toch? Jeruzalem heeft niet gewild! En dat geldt ook nog soms van het tegenwoordige Jeruzalem! Want Christus ruimt de zonde niet op zonder ons! Hij dwingt niemand. Al dringt Hij wel aan. Door de vermaningen wordt de genade uitgedeeld. Maar niet ingepompt. Zouden wij niet feller strijden tegen de zonde als wij bedenken, dat het Lam Gods Overwinnaar is? Zo zegt het Openbaring. De volgende keer verder.

avond- GEBED

*Nu de dag voorbij is Heer
deze dag door Uw gena
leg ik alles voor U neer
nu ik dankbaar slapen ga*

*Wees mij in de nacht nabij
Vul mijn droom, met Uwen gloed
dan is t'om even mij
of ik leef of sterven moet !!!*

L. W. Brinkman-Oosterman

boekbespreking

STA EEN OGENBLIK STIL ...

Monumentenboek 1940-1945

Een jaar of twaalf geleden kwam op een schoolavond in Amsterdam een vraag: wat doet de school op de 4e mei? De heer Van Bohemen, hoofd van die lagere school, vond dat niet zo moeilijk. Je kunt de kinderen toch over de oorlogsperiode vertellen aan de hand van

Redactieleden:

Ir. A. W. Biersteker;
Ds H. de Jong;
H. Langerak;
Mr. dr J. Meulink;
D. W. L. Milo;
Ds E. R. Postma;
Drs W. G. Rietkerk

Adres van de Redactie:

Ds K. Muller,
Riouwstraat 59,
1521 SC Wormerveer
Tel. 075-282589

Kerknieuws en berichten over kerkelijke/christelijke activiteiten te zenden naar:

„Kerknieuws Opbouw”,
Brugakker 36-22,
3704 LP Zeist,
Tel. 03404-50278

Advertenties en druk:

Drukkerij „Steenbergen”,
Nooitgedacht 3,
3701 AL Zeist
Tel. 03404-12452

Advertentieprijs:

35 ct per mm.
familieberichten
30 ct per mm.
Advertenties inzenden tot
dinsdagmorgen 10.00 uur.

Administratie-adres:

Kon. Wilhelminalaan 38,
3956 TD Leersum
Tel. 03434-4288

Abonnementsprijs:

f 40,— per jaar of f 21,—
per halfjaar.
Buitenland f 45,— p. jaar
of f 60,— per luchtpost.
Gironr. 404945 t.n.v. van
Geref. Persveren. Opbouw,
Dr. Schaepmanlaan, 71,
2104 VC Heemstede, tel.
023-285825.

Abonnementen kunnen ieder moment ingaan, doch slechts per 31 december eindigen. Opzeggen uiterlijk tot 15 november

Jaarvergadering „Opbouw”

31 MEI A.S. — 10.00 UUR
JERUZALEMKERK - UTRECHT

PROGRAMMA:

- Ds W. G. Rietkerk over redactioneel beleid en verder als inleiders:
- Ds J. M. Smelik — De militair en de kerk
- Mr C. W. Bakker — De maatschappelijk werker en de kerk
- Drs Ab Berger — De jeugdwerker en de kerk

en ook bestuurswisseling en statutenwijziging.

ZEGT HET VOORT!!!

monumenten, die overal in ons land een plaats hebben? Die monumenten beogen de herinnering aan de oorlogsjaren vast te houden; die beeldvorming geeft je — zo zegt hij — heel veel mogelijkheden zinvol met die kinderen over het gebeuren te praten. Over de vrijheidsberoving, de armoede, het levensgevaar en over hen, die hun leven verloren, over de jodenvervolgelingen en zoveel meer. Ook over de ruimte, die we daarna verkregen.

Om dat op school te kunnen doen, moest er materiaal zijn. En hij ging op pad, eerst in Amsterdam, daarna het land in. Om dia's van die monumenten te maken. En toen dat ietwat op gang kwam, wilde hij — een echte schoolmeester — de verzameling compleet maken. Dat lukte, het bezit bestaat thans uit 1400 stuks.

De uitgeversmaatschappij Kok te Kampen, in 1978 op de hoogte gebracht van 's meesters activiteiten, zag er iets in om de collectie in een boek onder te brengen; na sortering is de helft van de dia's opgenomen. De heer Ramaker (van NCRV-Literama) schreef de tekst erbij. En 't is een bijzonder fraai boek geworden, een kijkboek van 260 bladzijden. Prijs f 55,— en na 1 juni a.s. f 75,—.

Toch ook wel een boek, dat tot nadenken moet stemmen. En het geeft stof (opnieuw) tot gesprek over het verleden. Wat komen de verschrikkingen van de tweede wereldoorlog naar voren. Niet in oorlogshandelingen, maar in beelden van ellende en leed. Zo b.v. op blz. 88, waar je opgebroken en verwrongen rails ziet van het kamp Westerbork. Daaruit zijn duizenden joden per trein afgevoerd naar de vernietigingskampen in Duitsland. „Eindelijk zijn de rails verbogen, van verdriet kromgetrokken”. Of op een andere plaats (bladz. 112) een treurende vrouw te Rilland-Bath, zó intens verdrietig: „verdriet is de lange avonden / de lege stoel / het koude bed / de lange stilte van elke dag”.

„Vrijheid is niet vanzelfsprekend” lees je op bladz. 204 en je wilt er zo graag op doen volgen: dank er daarom de HERE dagelijks voor. Wat ontvangen we onverdiend daarin grote voorrechten van Hem. Het oorlogswaas, dat over ons land (en over Europa) is gegaan en dat dit boek ontroerend weergeeft, is evenmin „als vanzelf” over ons gekomen. Dat kwam uit Zijn hand. Opdat we als volk (en bijzonder als gemeente van onze Heer) tot Hem zouden terugkeren. Doen we dat niet, dan spelen we met die vrijheid en zal zij ons in de toekomst opnieuw ontnomen kunnen worden. Zó spreekt dit boek tot ons en meer nog tot onze kinderen. Zó moeten wij ouderen met hen praten over dat gebeuren en net als de schoolmeester uit Amsterdam aan de hand van de platen.

M. de Jonge

kerknieuws

URK — Zondag a.s. wordt op de radio een kerkdienst uitgezonden vanuit de Ned. Geref. Kerk van Urk. Voorganger is ds J. Stuy.

LANGERAK — Beroepen te Langerak ds J. Bouma van Loosdrecht.

Onverwacht nam de HERE in de leeftijd van 65 jaar uit het midden van zijn gezin, de familiekring en de gemeente weg, onze broeder

A. van den Beukel

Dankbaar gedenken wij hoe hij met zachtmoedige wijsheid en voorbeeldige trouw de gemeente enkele jaren als ouderling heeft gediend.

De gedachte van deze rechtvaardige, die het geloof mocht behouden en Jezus' verschijning liefhad, zal onder ons tot zegening zijn.

De vertroosting der Schriften dat hem de krans der rechtvaardigheid toekomt, zij het deel van zijn vrouw en kinderen.
2 Tim. 4 : 8, Spr. 10 : 7

26 april 1980

Namens de kerkeraad van de
Ned. Ger. Kerk te Rijswijk (Z.H.)

A. J. Moggré, praeses
A. Koen, scriba

De artikelen die ds De Jong eind vorig jaar over het ongehuwd samenwonen geschreven heeft, zijn nu in brochure-vorm te verkrijgen.

De prijs is f 3,50 (incl. portokosten). Te bestellen bij de heer G. de Kruijf, Waterhoenlaan 60, Zeist. Giro 575663.

Te huur in Rolde (Dr.)

4 à 5 persoons
STA-CARAVAN
voll. ingericht
op rustige camping.
Gehele seizoen nog vrij

Tel. 05920-55042.

U bent van harte welkom
op het

Goud- en Zilversmidatelier

„DE VLINDER”

Hanna de Miranda,
Maartensgat 21,
3311 CK Dordrecht

PLAATS

UW FAMILIEBERICHTEN

IN DIT BLAD!

Voor al uw

handels- en familiedrukwerk - boeken en folders

is uw adres

DRUKKERIJ „STEENBERGEN”

Nooitgedacht 3 — 3701 AL Zeist

Verkoop van restantpartijen

Keuze uit tachtig goede boeken voor minder dan de halve prijs

425. **Bijbel met verklarende kanttekeningen.** Red. J. H. Bavinck en A. H. Edelkoort. Deel 3: Koningen t/m Esther, en deel 5: Jesaja t/m Klaagliederen. 708 pp, royale form., geb. 2 delen samen (f 57,—) nu f 17,50
426. **Simon v. Adelberg: De Marranen.** De geschiedenis van de Portugezen in Spanje. (Da Costa, Capadose, Spinoza, e.a.), '77, 125 pp, 37 illustr. (f 15,—) nu f 5,90
427. **A. G. Berkeley Wolf: Vensters in de preek.** Een pleidooi v. h. gebruik van illustraties i.d. preek. '68, 118pp, (f 12,50) nu f 4,90
428. **L. Batelaan: De kerk van Korinthe en wij.** De actualiteit van Paulus' eerste brief a.d. Korinthiërs. '71, 142 pp, Ppb. nu f 5,90
429. **H. Bavinck: De katholiciteit van Christendom en Kerk.** Oratie v. prof. Bavinck op 18 dec. 1888. Ingel. d. G. Puchinger. '68, 59 pp, nu f 4,90
430. **M. A. Beek: Aan Babylon stromen.** Hoofdstommen d. cultuurgeschiedenis v. Mesopotamië i.h. oudtest. tijdvak. 4e dr., 277 pp, geb. (f 40,50) nu f 26,50

431. **Shalom Ben Chorin: ... en schiep hen naar zijn beeld.** Een joodse visie o.d. lichamelijkeheid v. d. mens. '73, 110 pp, Ppb. (f 9,50) nu f 4,25

432. **Herm. Berger: De progressieve en de conservatieve mens in hermeneutisch perspectief.** (Waarop gaat de tegenstelling terug en welke zijn de motieven v. beide partijen?) '69, 196 pp, Pub (f 17,—) nu f 4,50

433. **Willem Berger: Helpen bij leven en welzijn.** Opstellen uit de pastorale psychologie. '75, 215 pp, Ppb. (f 23,50) nu f 10,90

434. **G. C. Berkouwer: Nabetrachting op het Concilie.** (Het woord Gods — Het gezag der Kerk, enz.) '68, 198 pp, geb. (f 28,50) nu f 7,50

435. **M. H. Bolkenstein: Zo wordt er gepreikt.** Verslag van een onderzoek naar de communicatievormen in 89 preken. '77, 139 pp, Ppb. (f 18,90) nu f 9,25

436. **M. H. Bolkenstein/J. Thomas: Over preken gesproken.** Hoe worden preken gehoord en verwerkt. '72, 158 pp, Ppb. (f 16,775) nu f 7,90

437. **G. Brillenburg Wurth: De rol van het demonische.** Demonie en ongelooft; Demanie en zedelijke ontaarding; Demonie en geestesziekte. '61, 115 pp, geb. nu f 3,90

438. **G. Brillenburg Wurth: De straf.** Haar ethisch en psychologisch aspect. '56, 80 pp, nu f 2,90

439. **P. J. O. de Bruyne: Mensen onderweg.** 52 week-eindmeditaties. '67, 109 pp, geb. nu f 3,90

440. **Al. Burgess: De schaduw van morgen.** (Ontroerend en meeslepend verhaal v.een. zendeling-arts in Kongo). '77, 269 pp, geill., Ppb. (f 25,—) nu f 7,90

441. **Christendom en oorlog.** Door H. Bavinck, C. v. d. Woude, e.a. Gereformeerde stemmen over het oorlogsvraagstuk. '66, 233 pp, Ppb. (f 17,90) nu f 6,50

442. **Th. Delleman: Alles nieuw.** Over sterven, begraven en opstandingsleven. 240 pp, Ppb. nu f 6,50

443. **Th. Delleman: Vier Brieven — Eén Evangelie.** Paulus' Brieven a.d. Galaten, Filippenzen, Coloss. en Filémon. 2 dln., 224 pp, compl. nu f 6,50

444. **K. Doornbos: De Synode van Dordrecht 1618/19.** Getoetst aan het recht der kerk. '67, 147 pp, geb. (f 9,—) nu f 4,90

445. **A. J. van Dulst: Varen wij wel in de welvaart?** Boeiende artikelen over belangrijke vragen van deze tijd. '71, 131 pp, (f 13,90) nu f 5,90

446. **K. Dijk: Tussen sterven en opstanding.** Over de leer van de laatste dingen. 2e dr., 188 pp, ing. (f 11,50) nu f 4,90

447. **M. P. van Dijk: Horizontalistische Godservaring.** Het geloof in God bij J. A. T. Robinson en Paul Tillich. 118 pp, Ppb. nu f 7,75

448. **Elis. Elliot: Mijn eerste jaar in de jungle.** Authentiek verslag v.e. zendeling, die diep het oerwoud van Ecuador intrekt en leeft onder de Colorado-Indianen. '77, 121 pp, Ppb. (f 12,50) nu f 4,90

449. **H. Faber: Geloof en ongelooft in een industrieel tijdperk.** Studie o.d. snelle veranderingen op kerkelijk en godsdienstig terrein. '69, 123 pp, Ppb. (f 19,75) nu f 4,50

450. **J. G. Feenstra: Barth of Dordt.** De dialectische theologie. 2e dr., 68 pp, Ppb. nu f 2,90

451. **Geloof en Natuurwetenschap.** Studies over de verhouding v. chr. geloof en natuurwetenschap. Door C. J. Dippel, A. E. Loen, e.a. Deel II: Wijsgerige en ethische aspecten d. natuurwetenschap. '67, 355 pp, geb. (f 37,50) nu f 8,90

452. **L. Giebels: De Zionistische beweging in Nederland 1899-1941.** '75, 223 pp, geb. (f 35,25) nu f 15,90

453. **H. Gollwitzer: Een teken van leven.** Hoe de kerk zou kunnen zijn. '76, 111 pp, (f 13,50) nu f 3,90

454. **H. Gollwitzer: De rijke christenen en de arme Lazarus.** De consequenties van Uppsala. '69, 136 pp, Ppb. (f 9,50) nu f 4,90

455. **H. J. ter Haar Romeny: Ik ben in de gevangenis geweest.** Ervaringen van een gevangenispredikant. '77, 126 pp, Ppb. (f 14,75) nu f 5,90

456. **G. C. de Haas: Die jeugd van tegenwoordig.** Met het complete materiaal v.d. N.C.R.V.-enquête. '75, 1335 pp, Ppb. (f 12,90) nu f 4,90

457. **H. J. Hegger: Hand in hand met Rome?** (Be-doelt inzicht te geven i.d. diep ingrijpende ontwikke-lingen i.d. R.K. wereldkerk). '73, 191 pp, Ppb. nu f 8,20

458. **G. F. W. Herngreen: Een handjevol verkeners.** Ontstaan en geschiedenis van het „H.V.” de Ger. Kerken in Nederland in Hersteld Verband. '76, 167 pp, Ppb. (f 17,50) nu f 6,90

459. **W. Hollenweger: De Geest spreekt alle talen.** Een analyse v.d. Pinksterbeweging. '76, 102 pp, Ppb. (f 8,90) nu f 3,90

460. **A. C. Honig: Meru en Golgotha.** De veelheid van verlossingswegen e.d. belijdenis aangaande Jezus Christus. '69, 357 pp, ing. nu f 16,90

461. **A. Hijnsmans: Het gezonde huwelijk.** Huwelijk, gezin en sexualiteit. '60, 400 pp, Ppb. nu f 6,90

462. **Okke Jager: Schrale troost in magere jaren.** Theologische kritiek in maatschappelijke crises. '76, 163 pp, Ppb. (f 18,75) nu f 6,90

463. **W. Jens: De zaak Judas.** (Was Judas een teleur-gestelde Zeloot, een simpele duitendief of nam hij zijn rol vrijwillig en weloverwogen op zich?) '76, 79 pp, (f 9,75) nu f 2,90

464. **Klein Bach boek.** Korte oriëntatie voor wie van Bach houdt. Door P. Boendermaker, C. Rijnsdorp, e.a. '75, 96 pp, + 8 pp illustr., Ppb. (f 10,—) nu f 3,90

465. **D. J. Kohlbrugge/J. v. d. Werf: De ware Jozef.** Studies over Jozef — Verhalen in Bijbel en Koran. '73, 109 pp, Ppb. (f 16,50) nu f 5,50

466. **W. J. Kooiman: Lutheren de Bijbel.** 3e dr., '77, 181 pp, Ppb. (f 17,75) nu f 5,90

467. **J. L. Koole: De boodschap der genezing.** Over geloofswonderen en genezing op het gebed. '55, 163 pp, Ppb. nu f 4,25

468. **G. N. Lammens/E. Pijlman: Het zal je maar ge-zegd worden.** Twaalf preken over de bergrede. '77, 71 pp, Ppb. (f 10,—) nu f 3,90

469. **A. M. Lindeboom: In het uur der bezinning.** Deel 1: Geestelijk arm; deel 2: In Jezus gedoopt. (Een appèl om terug te keren tot de schriftuurlijke beginselen v.d. 16e eeuw). '73, 2 dln., 449 pp, Ppb. (f 20,—) compleet nu f 7,90

470. **R. McAfee Brown: Het geloof een afgedane zaak?** Een wezenlijke handreiking voor hen die twijfe-len. '77, 112 pp, Ppb. (f 11,50) nu f 4,25

471. **J. P. A. Mekkes: Scheppingsopenbaring en wijs-begeerte.** '61, 135 pp, Ppb. (f 12,50) nu f 5,90

472. **Jürg Moltmann: Kerk in het krachtveld van de Geest.** Bouwstenen voor een messiaanse ekklesiolo-gie. '77, 463 pp, Ppb. (f 43,50) nu f 11,50

473. **Jürg Moltmann: De Mens.** Christelijke antro-pologie in de conflicten van deze tijd. 2e dr., 153 pp, Ppb. (f 10,50) nu f 3,90

474. **Jürg Moltmann: Het experiment hoop.** Verken-ningen over het thema hoop en toekomst. '75, 215 pp, Ppb. (f 20,—) nu f 5,90

475. **D. C. Mulder: Ontmoeting van gelovigen.** Over de dialoog tussen aanhangers van verschillende reli-gies. '77, 100 pp, Ppb. (f 10,—) nu f 4,50

476. **K. Norel: Een vaste burcht.** Vertelboek der kerkgeschiedenis. 222 pp, geill., ing. nu f 6,50

477. **Wolfh. Pannenberg: De Geloofsbelijdenis.** Uitleg van de Apostolische Geloofsbelijdenis voor mensen van nu. '76, 176 pp, (f 18,25) nu f 6,90

478. **K. J. Popma: Harde feiten.** Kanttekeningen bij het Genesisverhaal. '72, 222 pp, Ppb. (f 18,75) nu f 10,75

479. **K. J. Popma: Venster op de wereld.** Een theol. wijsgerige analyse en kritiek o.d. sociale en Politiek-econ. structuren. '8, 160 pp, nu f 7,90

480. **G. Puchinger: Theologische persoonlijkheden.** Boeiende beschrijving van 21 bekende personen w.o.

Kuyper, Bavinck en Schilder. '73, 226 pp, + 20 pp portr., Ppb. (f 25,50) nu f 9,90

481. **G. Puchinger: Een theologie in discussie.** Over prof. dr. K. Schilder: Profeet — dichter — polemist. '70, 149 pp, geill. (f 19,25) nu f 8,90

482. **G. Puchinger: Gesprek over de onbekende Kuy-per.** Wie Kuyper als mens is geweest en hoe wij hem vandaag kunnen begrijpen. '71, 72 pp, 27 foto's, Ppb. (f 14,50) nu f 6,90

483. **S. J. Ridderbos: Het legem idden.** Over geloof en psychische moeilijkheden. '77, 101 pp, Ppb. (f 12,50) nu f 4,50

484. **J. Rinzeema: De seksuele revolutie.** Uitdaging en antwoord. '72, 143 pp, Ppb. (f 14,50) nu f 6,90

485. **P. Robbers: Gebedenboek.** Morgen- en avond-gebeden voor elke dag van de week. 118 pp, ing. (f 10,75) nu f 4,50

486. **J. C. C. Rupp: Wat bezielt ons?** Notities over arbeid, bedrijf, kerk en vorming. '66, 159pp, geb. (f 19,75) nu f 6,50

487. **P. W. Scheele: Dat zij allen één zijn.** (289 ge-beden uit de wereldkerk). 203 pp, geb. nu f 4,50

488. **Spiegeldomeine: Ik wil eens met u praten.** (Ge-loofsleven — Christelijke levensstijl — Huwelijks en gezinsleven, enz.) '52, 163 pp, geb. nu f 3,50

489. **H. J. Spier: De Bijbel in tegenspraak.** Over de schijnbare tegenstrijdigheden in de bijbelse bood-schap. '67, 131 pp, Ppb. (f 13,50) nu f 5,50

490. **J. M. Spier: Filosofie van de onbekende God.** Kritische schets v.h. denken van Karl Jaspers. '56, 179 pp, ing. (f 14,90) nu f 4,90

491. **Steph. Szabo: Opmars der waarheid.** (20 kerk-hist. schetsen over Calvijn, Luther, Melancthon, e.a.) 492. **B. Telder: Sterven ... waarom?** Over sterfelijk-heid en onsterfelijkheid in bijbels licht. '63, 149 pp, Ppb. nu f 5,90

493. **A. Troost: Kerkelijke verantwoordelijkheid voor de politiek!** '67, 98 pp, Ppb. nu f 4,90

494. **G. Ubbink: De soberheidsmaatschappij.** (Een „uit-dagend” boek, voor ieder die in deze maatschappij bewust wil leven en kiezen). '71, 100 pp, (f 12,95) nu f 5,90

495. **Rik Valkenburg: Discussie-interviews over ver-ontersting.** (Interviews m. M. J. Arntzen, I. A. Die-penhorst, B. Rietveld, e.a.) '71, 100 pp, (f 11,95) nu f 4,90

496. **J. M. van Veen: Albert Schweitzer.** (Boelend verhaal over leven en denken van Schweitzer. 2e dr., '75, 103 pp, Ppb. (f 9,25) nu f 3,90

497. **C. Veenhof: Kerkgemeenschap en kerkorde.** Kort overzicht v.d. strijd gevoerd i.d. Afscheiden kerken tussen 1836 en 1840) '74, 96 pp, nu f 3,50

498. **J. Verkuy: Jezus Christus, de bevrijder, en de voortgaande bevrijding van mensen en samenlevingen.** De betekenis v.d. Wereldconferentie v. zending en evangelisatie in Bangkok. '73, 112 pp, Jpb. (f 12,50) nu f 4,50

499. **W. Volger: Om de vrijheid van de kerk.** De achtergrond v.h. ontstaan van de Doleantie. '54, 468 pp, ing. nu f 9,75

500. **C. Vonk: De doden weten niets.** (Over de theorie van het voortbestaan v.d. onsterfelijke zie li.d. zgn. tussentoestand). 114 pp, Ppb. nu f 5,95

501. **L. G. Wagenaar: Gemeente als gemeenschap.** Theologische en sociologische aspecten. '73, 102 pp, Ppb. (f 15,90) nu f 6,50

502. **J. Waterink: Brieven aan jonge mensen.** Toe-komst—Levensstijl—Sexueel leven—Kerk en gemeen-schap. 5e dr., 210 pp, geb. nu f 4,50

503. **J. Waterink: Opdat zij licht zien.** (Korte schet-sen over opvoeding). 4e dr., 296 pp, geb. nu f 3,50

504. **B. Wielenga: Het wezen van het christendom.** (Lezingen over de beginselen der christelijke religie naar gereformeerde opvattingen). 285 pp, nu f 3,50

Alle boeken zijn nieuw en onbeschadigd.

Bestellingen voor tenminste f 12,50 kunnen slechts in behoudsel verzonden worden. Bestellingen voor f 150,— of meer worden zonder berekening van verzendkosten uitgevoerd.

De voorraden zijn beperkt (restantpartijen). Wie het eerst komt eerst maalt!

Opgave van gewenste nummers is voldoende. Stuur nevenstaande bon (in open envelop, zonder postzegel) aan:

Boekhandel T. Wever b.v.
Antwoordnr. 5 - 8800 VB Franeker
Telefonische bestelling: 05170-3147.

BESTELBON

Verzoekte toezending van de volgende nummers uit uw aanbieding „Restantpartijen” in „Opbouw”:

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Naam:
Straat:
Postcode en Plaats:
Giro of Bankrekening: